

Dit is van Ons

Studenten Master Educatie en Communicatie: Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam formuleerden het statement:

“Het streven van de VOC naar een monopolie in de nootmuskaathandel heeft verstrekende gevolgen gehad voor de betrokken samenlevingen en levert tot op de dag van vandaag discussies op”.

Dit statement staat centraal in de mini-tentoonstelling behorend bij de voorstelling Dit is van Ons van Theatergroep Aluin. Bent u nieuwsgierig geworden na het zien van de tentoonstelling, lees dan hier meer aanvullende informatie, die de studenten voor u hebben samengesteld.

De wereld van Coen

Het citaat van Jan Pieterszoon Coen **“Geen handel kan zonder oorlog, geen oorlog zonder handel”** wordt veel gebruikt. Dit komt uit een brief die hij schreef aan bestuurders van de VOC. Coen was ontevreden met de financiële middelen die hij ontving. Als argument voor een verhoging hiervan, droeg hij aan dat voor succesvolle handel ook oorlog gevoerd moest worden en dat kost natuurlijk geld.

Het volledige citaat luidt:

‘Per experientie behoorden de heeren wel bekend te wesen, dat in Indien den handel gedreven ende gemainteneert moet worden onder beschuttinge ende faveur van U eygene wapenen, ende dat de wapenen gevoert moeten werden van de proffytten, die met den handel zijn genietende, in voegen dat den handel sonder d’oorloge, noch d’oorloge sonder den handel nyet gemainteneert connen werden.’

H.T. Colenbrander, ed., Jan Pietersz. Coen. Bescheiden omtrent zijn bedrijf in Indië (‘s-Gravenhage 1921-1934) I, 97-98.

Jan Pieterszoon Coen werd geboren én stierf tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Strijd was voor hem onderdeel van het leven. In de jacht op een monopolie op nootmuskaat was er veel concurrentie van andere Europese mogendheden. Coen wilde deze mogendheden de pas afsnijden. Niemand schuwde de wapens. Het behoud van het monopolie was natuurlijk belangrijk voor hoge winsten, maar ook voor het voortbestaan van de Compagnie in het algemeen, omdat dure forten in Indië onderhouden moesten worden met de opbrengst. De concurrentiestrijd leek hierdoor vaak meer op oorlog dan op handel zoals wij dat nu kennen. In deze context pleegden Coen en consorten hun gruweldaden op de Banda-eilanden.

Banda: voor en na

De Banda-eilanden hadden van oudsher een lucratieve handelspositie. Door de waardevolle nootmuskaat en de ligging in de Indische oceaan was er door handel veel culturele uitwisseling met andere werelddelen. Zo waren er islamitische invloeden vanuit de Arabische wereld.

Een Turkse handelaar met zijn vrouw en bediende en inwoners van Banda, 1599. Dit laat zien dat de handelscontacten van de Bandanezen zich over een enorm gebied uitstrekten. Uit het reisverslag van de Tweede Schipvaart naar Oost-Indië onder Jacob Cornelisz. van Nes en Wijbrant van Warwyck.

Dit is van Ons

Er was een aristocratie van dorpschouwen, de Orang Kaya, wat rijke mensen betekent. De Bandanezen kenden sterke familiebanden. Hun religie worteld in animistische en voorouderlijke overtuigingen. Ze plukten muskaatnoten voor de handel en verbouwden rijst en yam. Uit archeologisch onderzoek blijkt dat er een rijke cultuur was op de eilanden en dat er veel uitwisseling was met naburige eilanden.

De komst van Europese kolonisten had ingrijpende gevolgen. Eerst kwamen de Portugezen en de Engelsen, daarna de Hollanders.

Inwoners van de Banda-eilanden spelen een balspel en Hollanders kijken toe vanaf de zijkant, 1599. In de regio werden vergelijkbare balspelen gespeeld, wellicht voorlopers van het moderne voetbal.

Ritueel van Bandanese krijgers vóór de strijd, waarbij eten wordt uitgedeeld en twee krijgers een oorlogsdans uitvoeren, 1599.

Jan Pieterszoon Coen dwong de lokale bevolking om alleen aan de VOC nootmuskaat te leveren. Dit ging gepaard met bruto geweld en gedwongen arbeid. Na een opstand in 1621, initieerde Coen het beruchte 'Bloedbad van Banda', waarbij duizenden Bandanezen werden vermoord en velen moesten vluchten of tot slaaf werden gemaakt.

Met de ontvolking in 1621 zijn niet alle sporen van de Bandanese cultuur gewist. Een groep Bandanezen vluchtte naar de naburige gelegen Kei-eilanden. Hun afstammelingen wonen daar tot op de dag van vandaag en spreken nog de originele taal. Van de oude Bandanese cultuur zijn weinig authentieke bronnen overgebleven. De meeste geschreven bronnen en afbeeldingen komen van koloniale overheersers, zoals de afbeeldingen op deze pagina. Bijzonder is dan ook de vondst van een verloren gewaand handgeschreven manuscript van M.S. Neirabatij uit 1922, dat overgeleverde verhalen over de Banda-eilanden vóór en na de komst van de Europeanen vertelt. Dit manuscript is in het bezit van het Scheepvaartmuseum.

www.hetscheepvaartmuseum.nl/doen/tentoonstellingen/onderzoek-manuscript

Dit is van Ons

Een erfenis die voortleeft

De erfenis van het koloniale verleden doet nog altijd veel stof opwaaien. Het verleden werkt namelijk door tot in het heden. Velen vinden het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen in Hoorn pijnlijk, omdat het een eenzijdig en positief beeld van Coen geeft. Het beeld roept de vraag op wie vandaag geëerd mag worden in de openbare ruimte. In de media wordt soms de indruk gewekt dat de discussie over koloniaal erfgoed iets van de laatste tijd is. Maar het standbeeld van Coen is al sinds de oprichting omstreden.

In 1887 liet historicus J.A. van der Chijs al weten tegen het plan voor een standbeeld voor Coen te zijn. Hij schreef: **“aan zijnen handen kleeft bloed”**

Coen stond tijdens zijn leven al bekend als ‘de slachter van Banda’. Toch kreeg hij in 1893, tijdens de Atjeh Oorlogen (1873-1904), een standbeeld. In die tijd verschenen door heel Nederland standbeelden ter nagedachtenis van ‘helden’, zoals Piet Hein.

Na de oorlog, onder invloed van de dekolonisatie, nam de kritiek toe. Het standbeeld werd toneel van vele betogingen en demonstraties, zowel voor als tegen. Een dieptepunt was in 1987, bij de viering van de vierhonderdste geboortedag van Coen. De Molukse kunstenaar Willy Nanlohy, traditioneel gekleed als krijger, overhandigde als protest tegen de verheerlijking van Coen en de VOC een boekwerk aan prins Claus met daarin beschrijvingen van de wandaden van Coen. Dit gaf aanzet tot een brede maatschappelijke discussie.

In 2012 werd op de sokkel van het standbeeld een plaquette aangebracht om de problematische geschiedenis van Coen van uitleg te voorzien:

“Onomstreden is het standbeeld niet. Volgens critici verdient Coens gewelddadige handelspolitiek in de Indische archipel geen eerbetoon.”

Het aanbrengen van de plaquette en de tekst riepen opnieuw veel discussie op.

Op 8 mei 2022 stuurden afstammelingen van de oorspronkelijke bewoners van de Banda-eilanden een protestbrief naar de gemeente Hoorn. Ze gaven in de brief kritiek op de burgers van de stad Hoorn die Coen beschouwen als een nationale held. Ze schreven daarover:

“...verklaren wij hierbij deze houding ONAC-CEPTABEL en PROTESTEREN hierbij OFFICIEEL tegen de Genocide van onze voorouders van de Wandanese - Banda Eilanden in 1621, en tegen het standbeeld van JP Coen in de Openbare ruimte.”

Eind 2023 ontstond commotie toen in de gemeenteraad van Hoorn het voorstel om excuses te maken voor de rol van Hoorn in het slavernijverleden weggestemd werd.

Ondanks de bezwaren wordt Coen tot op de dag van vandaag op zijn voetstuk gehouden. Meer informatie over de geschiedenis van het standbeeld vind je op deze website: www.knaw.nl/publicaties/wankele-sokkels-omstreden-monumenten-de-openbare-ruimte